

DINGtijd-lezing 2023

‘Taal en recht: de positieve impact van het Fries op de rechtspraak’

Jonneke Oosting (president Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden)

Inleiding

Welkom in het gerechtshof Arnhem-Leeuwarden.

Mijn naam is Jonneke Oosting. Ik ben de president van dit hof.

We zijn hier op een historische plek. Over een kleine twee weken is het 72 jaar geleden dat hier, bij het Paleis van Justitie, op het bordes sympathisanten van journalist Fedde Schurer en de politie slaags raakten.

Sinds die bewuste 16 november 1951, Kneppelfreed, is er veel gebeurd ten behoeve van het Fries in de rechtspraak. Maar we zijn er nog niet en het is nog steeds een actueel thema. Daarom ben ik blij met de uitnodiging om hier vandaag iets over het gebruik van de Friese taal binnen het gerechtshof te kunnen vertellen. Dank daarvoor.

Ik wil u graag eerst wat meer vertellen over ons gerechtshof.

Het gerechtshof

Wie door de rechtbank veroordeeld is en het niet met de beslissing eens is, kan in hoger beroep gaan bij het gerechtshof. Het hof kijkt dan opnieuw naar de zaak.

In ons hof behandelen we strafzaken, familie en jeugdzaken, civiele handelszaken en belastingzaken.

Nederland telt vier gerechtshoven. Dat waren er in het verleden 5 maar per 1 januari 2013 zijn de hoven Arnhem en Leeuwarden samengevoegd tot het nieuwe hof Arnhem-Leeuwarden. In ons hof werken ruim 600 mensen, van wie een derde hier in Leeuwarden.

Niet alleen Fryslân

Het hof behandelt de zaken in hoger beroep van 4 rechtbanken uit 7 provincies en de regio Gooi- en Vechtstreek. Een enorm gebied.

Hier in Leeuwarden behandelen we de zaken uit heel Noord-Nederland, dus Groningen, Drenthe en Friesland, uit Flevoland (rechtbanklocaties Almere en Lelystad) en uit de rechtbank Overijssel locatie Zwolle.

Voor het gehele land behandelen we het hoger beroep van uitspraken op grond van de wet administratiefrechtelijke handhaving verkeersvoorschriften (Mulderzaken). Er komen hier dus rechtzoekenden uit het hele land.

Dat het aantal Friese zaken maar in een klein percentage van onze zaken betreft, maakt niet dat we die minder belangrijk vinden.

Wij vinden het belangrijk en voelen ook de verantwoordelijkheid om onze bijdrage te leveren aan het gebruik van de Friese taal, ook in de rechtszaal.

Hiervoor zijn verschillende redenen.

Als rechters willen we graag dat verdachten en rechtzoekenden zich gehoord voelen en wij willen een

zo compleet mogelijk beeld van alle aspecten van een zaak hebben voordat we hier een uitspraak over doen.

Wij realiseren ons dat juridische procedures belastend zijn voor procespartijen en dat veel mensen die hier komen, kwetsbaar en gespannen zijn. Het helpt dan om de taal die je het meest vertrouwd is te gebruiken, als je je emoties wil uitdrukken of, met alle nuances, je mening kenbaar wil maken. Het gebruik van het Fries kan dus helpen om een completer beeld van een zaak te krijgen en dat draagt bij aan de kwaliteit van de rechtspraak en procedurele rechtvaardigheid.

Verder realiseren wij ons goed het belang dat het Fries, als tweede rijkstaal, gebruikt wordt en zichtbaar is in het publieke domein. Het Fries is een springlevende taal en wij dragen er graag aan bij dat dit zo blijft.

Ik zal u meenemen in wat wij hiervoor doen en met welke dilemma's en uitdagingen wij hierbij te maken hebben.

Ik begin met de feitelijke uitleg.

Uitnodiging

Bij een uitnodiging voor een zitting vermelden wij dat op de zitting Fries gesproken kan worden. Dat geldt voor alle procesdeelnemers, verdachten, procespartijen in civiele zaken, slachtoffers, getuigen etc. Als een procesdeelnemer dat wil, horen we dit graag van tevoren. Uiterlijk 8 dagen voor de zitting. Die 8 dagen geven ons de gelegenheid om alles te regelen.

We nodigen alle rechtzoekenden dus proactief uit om bij ons hun moedertaal te spreken. De rechtzoekende of diens advocaat kan zich bij ons melden met het verzoek om Fries te spreken op de zitting.

Als pas op de zitting blijkt dat iemand Fries wil spreken, doen we ons best om dat alsnog mogelijk te maken, maar helaas lukt dat niet altijd. Dan moeten we de zaak aanhouden naar een andere zitting. Dat is natuurlijk belastend voor alle procesdeelnemers en daarom is het voor ons handig als we het verzoek van tevoren krijgen.

Wat doet het hof?

In hoger beroep wordt het overgrote deel van de zaken meervoudig behandeld. Dat betekent dat van de kant van het hof drie rechters/raadsheren en een griffier deelnemen.

Bij een strafzitting is er altijd een advocaat-generaal aanwezig (zo heet de officier van justitie in hoger beroep) en vaak een advocaat. In grotere zaken zijn er vaak meerdere verdachten tegelijk. Verder kunnen er slachtoffers, nabestaanden en andere belangstellenden aanwezig zijn.

In civiele zaken zijn er altijd tenminste 2 procespartijen met hun advocaat en in familiezaken zijn er daarnaast ook regelmatig vertegenwoordigers van de Raad voor de Kinderbescherming, Jeugdzorg of andere instanties aanwezig. De zaal waarin u vandaag zit, is vaak behoorlijk gevuld.

Een zitting heeft verschillende doelen. Er is de gelegenheid om feitelijke onduidelijkheden op te helderen en om de standpunten nader toe te lichten. De procespartijen kunnen op elkaar reageren en tijdens een zitting ontstaat er tussen de procesdeelnemers vaak meer begrip voor de wederzijdse standpunten. Zeker in de zaken waarin partijen met elkaar verder moeten of waarin heftige emoties een rol spelen.

Alle procesdeelnemers moeten elkaar dus kunnen verstaan en begrijpen. Veel zittingen zijn openbaar. Dit betekent dat publiek welkom is. Ook het publiek moet goed kunnen volgen wat er wordt gezegd.

Als het gaat om het gebruik van het Fries tijdens de zitting en vooral om de aanmelding is de eerste vraag die ik vaak krijg: Waarom zorg je er niet voor dat alle raadsheren en griffiers in Leeuwarden het Fries in elk geval passief beheersen zodat iedereen zonder voorafgaande

aankondiging Fries kan spreken?

Een logische vraag, maar u begrijpt uit wat ik net zei over het aantal procesdeelnemers dat de rechters en de griffier niet de enigen zijn die alles wat gezegd wordt, moeten kunnen volgen.

Alle aanwezigen bij een zitting moeten de zitting kunnen volgen

Daar hebben ZIJ recht op.

Stel, u heeft een zakelijk geschil met een bedrijf uit Almere en de zaak wordt door ons hof in Leeuwarden behandeld. Als u Fries spreekt op zitting, dan is de kans groot dat de wederpartij en diens advocaat u niet kunnen verstaan, en zo het proces niet goed kunnen volgen.

Of stel, u wordt verdacht van mishandeling van een toerist uit Zeeland tijdens de Sneekweek. Het slachtoffer verstaat u waarschijnlijk niet als u op de zitting Fries spreekt.

Degene die Fries wil spreken, heeft dat recht. Zeker. Maar hij of zij is niet alleen. Alle procesdeelnemers en het publiek hebben recht op het kunnen volgen van de procedure. Ook wanneer ons hof van al onze rechters zou eisen dat zij het Fries beheersen, blijft dit dilemma aan de orde.

Wij willen de Friessprekende het recht geven om zijn moedertaal te spreken, maar we willen daarmee anderen niet het recht om de zitting goed te kunnen volgen, ontnemen.

Dat betekent niet dat we geen waarde hechten aan Friessprekende raadsheren en andere medewerkers. Ik zal uitleggen wat we doen.

Friestalige medewerkers

Bij het werven van nieuwe raadsheren, gerechtsjuristen en andere medewerkers in Leeuwarden hebben degenen die Friestalig zijn altijd een streepje voor. Wij zijn dus altijd blij als we een nieuwe Friestalige collega binnenkrijgen. Dat aantal is echter beperkt.

Alle collega's worden aangemoedigd om een cursus Fries te volgen. Dat heb ik zelf ook gedaan, helaas digitaal tijdens Corona. Dat is heel leerzaam en verrijkend. Ik ben blij dat ik iets kan verstaan, maar ik ben absoluut niet in staat om alle nuances goed te volgen. Dat geldt ook voor een aantal andere collega's, ook als die intensievere cursussen hebben gedaan. Zij kunnen hoofdlijnen volgen, maar het gaat in de rechtspraak vaak om nuances en details. Omdat we in ons werk maar incidenteel met het Fries in aanraking komen (het overgrote deel van de zaken komt immers van buiten Friesland), kost het veel tijd om voldoende ervaring op te doen. Daar komt bij dat, vanwege allerlei specialisaties, raadsheren soms op beide locaties van het hof actief zijn.

Dat klinkt somberder dan het in de praktijk is. In de aanloop naar dit congres heb ik een onderzoek laten doen naar de mate waarin raadsheren en gerechtsjuristen in Leeuwarden vinden dat ze het Fries passief beheersen en, afhankelijk van het rechtsgebied, gaf 80-90% aan dat ze tijdens de zitting het Fries redelijk tot goed kunnen verstaan, waarbij we gelukkig ook een behoorlijk aantal medewerkers hebben die echt Friestalig zijn. Buiten de rechtszaal wordt onderling ook regelmatig Fries gesproken.

Bovendien is het in een aantal zaken het simpel om te realiseren dat die Friestalig verloopt, bijvoorbeeld in een zaak waarin 1 verdachte is zonder slachtoffers. Dan zorgen we ervoor dat de zittingscombinatie bestaat uit drie raadsheren en een griffier die het Fries beheersen en vragen we het openbaar ministerie om een Advocaat-Generaal die het Fries ook beheerst. Dit jaar en ook volgend jaar hebben we hiervoor ook een paar aparte zittingen gepland waarop alleen Friestalige zaken staan.

In zaken met meer procesdeelnemers is het lastiger.

In het kader van procedurele rechtvaardigheid is het voor ons van wezenlijk belang dat alle procesdeelnemers alles goed kunnen volgen. Het komt in de praktijk vaak voor dat niet alle procesdeelnemers het Fries kunnen verstaan. Dan kan een tolk uitkomst bieden.

Tolk

We moeten ons realiseren dat de inzet van een Friestalige tolk een ander doel heeft dan de inzet van een tolk in een andere taal. Bij andere talen geldt dat de voornaamste taak van de tolk is dat de rechtzoekende of verdachte begrijpt wat de rechter en alle anderen zeggen en dat hij daarop kan reageren.

De Friestalige tolk zorgt er juist voor dat alle procesdeelnemers kunnen verstaan wat de Friestalige procesdeelnemer zegt. Hij vertaalt het Fries naar het Nederlands maar niet omgekeerd.

Vanwege het geringe aantal zaken waarin Fries gesproken wordt in ons hof, maken we niet vaak gebruik van een Friese tolk.

Toch maken we ons zorgen. Het tolkennetwerk in Friesland is kwetsbaar en wij vragen daar regelmatig aandacht voor. Wij hebben er als hof echter geen enkele verantwoordelijkheid in of invloed op.

Ik weet dat DINGtiid onze zorgen deelt en hier aandacht voor vraagt. Daar zijn we blij mee.

Wij lossen het in de praktijk op door zoveel mogelijk Friestalige raadsheren in te zetten op zittingen waar Fries gesproken wordt en, zo nodig, een beroep te doen op medewerkers van het hof om als tolk te fungeren. Dat laatste doen we natuurlijk liever niet, maar de wet biedt de ruimte om dit te doen en we maken daar gebruik van als dat in het belang van de procesdeelnemers is.

Ik wil er wel op wijzen dat inzet van een tolk sowieso suboptimaal is, een gesprek via een tolk levert minder nauw contact op dan rechtstreeks contact en dat is jammer in zaken waarin wederzijds begrip belangrijk is en waar we proberen een schikking te bereiken.

Wat doen we verder?

We zijn bezig met een Friestalg filmpje voor op onze website om het gebruik van het Fries te stimuleren;

We stellen ons Paleis van Justitie regelmatig beschikbaar voor Friestalige activiteiten en theatervoorstellingen;

We maken de bewegwijzering in het Paleis volledig tweetalig, binnen en buiten. Hopelijk is u dit al opgevallen toen u binnenkwam.

Het is niet altijd alles of niets: vaak is het mogelijk om, ook als de zitting volledig Nederlandstalig is, gevoelens en emoties in het Fries te uiten en daar nodigen wij ook toe uit. Raadsheren gebruiken ook regelmatig het Fries om procespartijen op hun gemak te stellen, bijvoorbeeld bij binnenkomst of als het heel spannend is. Vaak lukt het om in de praktijk te komen tot een goede mix van het Fries en het Nederlands.

Afronding

Ik kom tot een afronding. In het kader van procedurele rechtvaardigheid is het belangrijk dat procesdeelnemers het recht om hun moedertaal te spreken kunnen uitoefenen en dat alle procesdeelnemers elkaar kunnen verstaan en zo mogelijk begrijpen.

Twee belangrijke rechten die in de praktijk kunnen schuren en dilemma's kunnen opleveren.

Ik ben ervan overtuigd dat we er gezamenlijk in zullen slagen om ervoor te zorgen dat het recht op het gebruik van de Friese taal in de rechtszaal op een positieve manier uitgeoefend kan worden.

Ik geef nu graag het woord aan Annalies Outhuijse. Mocht u vragen voor mij hebben, dan kunt u die daarna stellen. Ik zal ze graag beantwoorden. Ik dank u voor uw aandacht.